

AYOLLAR BILAN BOG'LIQ HOLATLARDA SODIR ETILADIGAN KIBERJINOYATLARNI OLDINI OLISH

Fozilxo'jayeva Mo'minaxon Muxammadjon qizi¹

Annotatsiya: *Xakerlik forumida Kazpost ma'lumotlar bazasining zaxira serveriga kirish to'g'risida e'lon joylashtirgan shaxs shantaj maqsadida kompaniyaga bir necha bor murojaat qilib, uchinchi tomon serveridan olgan bir yil avvalgi materiallarni bir necha ming dollarga sotib olishni taklif qildi. Shantaj to'g'risidagi ma'lumotlar tajovuzkorni javobgarlikka tortish uchun huquqni muhofaza qilish organlariga topshirildi.*

Kalit so'zlar : *Internet, axborot, Ilmiy soha, kiber kosmos, kiberhujum*

Internet axborot almashinuvining eng katta vositasi bo'lib, shu bilan birga axborot texnologiyalaridan foydalanish bilan bog'liq jinoyatlarning tez o'sishiga olib keladi. Kriminologiya an'anaviy ravishda ijtimoiy fanlar orasida eng androsentrik (erkak) o'rganish sohalaridan biri bo'lib kelgan. Ko'pgina tadqiqotlar va nazariyalar erkaklar jinoyati va jinoiy Adliya tizimining erkak jinoyatchilarga bo'lgan munosabatini o'rganishga asoslangan.

Ilmiy soha sifatida tan olinishga intilib, kriminologiya rasmiy hisobotlar va yirik milliy so'rovlardan foydalangan holda ob'ektiv empirik tadqiqotlarga e'tibor qaratdi. Natijada erkaklar va ayollarning jinoyatchilikka, jinoyat turlariga, qurbonlikka va jazoga bo'lgan munosabatidagi muhim farqlarni hisobga olmaslik yuzaga keldi. Feministik kriminologiya erkaklar va ayollarning huquqbuzarliklari va jinoiy Adliya tizimining ularning jinoyatlariga munosabati haqidagi tushunchamizni yaxshilash orqali ushbu cheklovni bartaraf etishga intiladi.

Faqat bitta mamlakatda kiberjinoyatlarni qonuniy tartibga solish deyarli mumkin emas. Davlatlar va xalqaro tashkilotlarning faol hamkorligiga qaramay, kiberjinoyatchilik muammosi hali ham juda munozarali. Ushbu holat, asosan, bunday jinoiy harakatlar tubdan yangi hodisaga aylanganligi bilan bog'liq bo'lib, dastlab na milliy Qonunchilik, na xalqaro huquq to'liq tayyor emas edi.

Internetga kirish tezda iqtisodiy farovonlikning zaruriy shartiga aylanib bormoqda va tobora ko'proq insonning asosiy huquqlaridan biri sifatida qaralmoqda; shu sababli, ushbu raqamli jamoat maydoni xavfsiz bo'lishini va har kimga, shu jumladan ayollar va qizlarga imkoniyat yaratishini ta'minlash juda muhimdir. BMTning 2022-2025 yillardagi Markaziy Osiyo UNP dasturi kiberjinoyatchilikning oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha aniq natijalarga erishishni o'z ichiga oladi, shuningdek, UNPPNING 2022-2026 yillardagi gender strategiyasi va boshqa xalqaro hujjatlar bilan bevosita muvofiqlashtiriladi.

¹Farg'ona viloyati Ichki ishlar boshqarmasi Jamoat Xavfsizligi xizmati Huquqbuzarliklar profilaktikasi boshqarmasi katta inspektori mayor
mfozilxujayeva@gmail.com

Markaziy Osiyo va Janubiy Kavkaz mintaqasi, balki butun dunyo uchun muhim bo'lgan muhim masalalarga to'xtalib o'tadi. Afsuski, axborot texnologiyalaridan foydalangan holda ayollarga nisbatan sodir etilgan jinoiy harakatlar hajmi ortib bormoqda va biz bunga qarshi kurashishga va birgalikda harakat qilishga tayyormiz. Bugungi uchrashuvning maqsadi raqamli makonda qizlar va ayollar huquqlarini himoya qilish muhimligiga umumiy e'tiborni jalb qilish, bu masalada ishtirok etishni rag'batlantirish va ushbu hodisaga qarshi kurashish uchun munozaralar va qo'shma chora - tadbirlarni ishlab chiqishdir. Xalqaro hamjamiyat bu borada faol qadamlar qo'yimoqda texnologiyadan foydalangan holda sodir etilgan gender zo'ravonligining oldini olish va yo'q qilish va Internetda ayollar va qizlarning huquqlarini himoya qilish bo'yicha xulosalar va tavsiyalar berdi. Mintaqamiz mamlakatlari ushbu yo'nalishda juda faol Xususan, O'zbekistonda gender tengligini ta'minlash strategiyasi, ayollarga nisbatan zo'ravonlikning oldini olish to'g'risidagi tegishli qonun qabul qilindi va xalqaro hamkorlarimiz bilan birgalikda biz ko'plab turli tashabbuslarni amalga oshirmoqdamiz, ularning asosiy maqsadi bu boradagi umumiy salohiyatimizni oshirishdir.

Oilada zo'ravonlik natijasida Shaxsga jismoniy kuch ishlatish, kaltaklash, zo'rlash, ruhiy (psixik) ta'sir ko'rsatish majburlash, qiynash, jabr-zulm qilish, jinsiy zo'ravonlik qilish, nomusga tegish kabi xatti harakatlar sodir etiladi.

Agar biz kiber kosmosda ayollar va bolalar duch keladigan xatarlar haqida gapiradigan bo'lsak, unda uchta xavf toifasi va ularni oldini olishning uchta usuli mavjud. Shuni ta'kidlaymanki, Internet odamlarga zarar etkazmaydi va u talon-taroj qilmaydi va o'ldirmaydi, odamlarni qullikka jalb qiladi. Odamlar buni qilishadi va kompyuter texnologiyalari shunchaki vositadir.

Shuning uchun birinchi xavf guruhi kompyuter texnologiyalari, Internet, ijtimoiy tarmoqlar ayollarni jinoiy dunyoda, masalan, odam savdosi kabi haqiqiy jinoiy vaziyatlarga jalb qilishi bilan bog'liq.

Ikkinchi xavf guruhi-bu giperspace-ning o'zida yuzaga keladigan zarar bilan bog'liq tahdidlar. Bu kiberhujum, ijtimoiy tarmoqlarda ta'qib qilish, onlayn zo'ravonlik, oddiy shantaj bo'lishi mumkin, ya'ni bu erda yana kiberhujum ayollar va bolalarga zarar etkazish vositasi sifatida ishlatiladi.

Kiberjinoyatlarga qarshi kurashish va ayollar va bolalarni himoya qilishning oldini olishning uchinchi yo'nalishi xususiy biznesning, birinchi navbatda yirik Internet xizmatlari, xizmat ko'rsatuvchi provayderlar, ijtimoiy platformalarning roli hisoblanadi. Bu jinoiy faoliyat bilan shug'ullanadigan, o'z qurbonlarini tarmoq orqali jalb qiladigan Internet-resurslarning zararli tarkibini blokirovka qilish va kiber jinoyatlarni aniqlash bilan bog'liq.

Panel muhokamalari doirasida konferentsiyada "gender asosidagi raqamli transformatsiya - eng yaxshi amaliyotlar va innovatsion yechimlar", "ayollar va qizlar uchun xavfsiz kiber makon" kabi mavzular muhokama qilindi. Shuningdek, Ozarbayjon, Armaniston, Gruzziya, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va O'zbekiston ekspertlari bu boradagi tajribalari bilan o'rtoqlashdilar.

Kiberjinoyatchilikning kiberhujum kabi xalqaro ta'rifi yo'q. Qoida tariqasida huquqbuzarliklar quyidagi toifalarga bo'linadi:

- kompyuter ma'lumotlari va tizimlarining maxfiyligi, yaxlitligi va mavjudligi bilan bog'liq huquqbuzarliklar;
- kompyuter bilan bog'liq huquqbuzarliklar;
- tarkib bilan bog'liq huquqbuzarliklar;
- mualliflik huquqi va turdosh huquqlarning buzilishi bilan bog'liq huquqbuzarliklar.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, har uchinchi ayol hayoti davomida zo'ravonlikka uchragan va Internetga kirish nisbatan yangi va kuchayib borayotgan hodisa bo'lsa-da, har 10 ayoldan biri 15 yoshida allaqachon kiber zo'ravonlikka uchragan. Bundan tashqari, kiberxavfsizlik masalasi ko'pincha erkaklar uchun mumkin bo'lgan martaba sifatida qaraladi, lekin ayollar uchun emas, bu sohadagi jiddiy gender nomutanosibligiga sabab bo'ladi. Shu sababli, konferentsiyada ayollar va qizlarning raqamli makonda huquqlarini himoya qilish va onlayn va AKT orqali gender zo'ravonligiga qarshi kurashish, ayollar va qizlarga nisbatan kiberstalkingga qarshi kurashish muhimligi alohida ta'kidlandi.

Statistika shuningdek, xakerlik, axborot tizimlariga kirish va kompyuter viruslarini tarqatish bilan shug'ullanadigan qozog'istonlik xakerning umumiy portretini yaratishga imkon beradi. Tergovchilar e'tiboriga tushganlarning 99 foizi qozog'istonliklardir. Ko'pincha gumon qilinuvchilar ro'yxatida 30 yoshdan 39 yoshgacha bo'lgan erkaklar, kamdan — kam hollarda 20 yoshdan 29 yoshgacha bo'lgan erkaklar bo'lgan. 2017-yildan 2023-yilning iyunigacha bo'lgan davrda kiberjinoyatlar bo'yicha ish olib borgan 80 kishidan 16-17 yoshli 8 nafar ayol va 2 nafar o'smir bor edi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. S.K.Ganiev, A.A.Ganiev, Z.T.Xudoyqulov. Kiberxavfsizlik asoslari: O'quv qo'llanma. – T.: «Aloqachi», 2020
2. Cyber Security Policy Guidebook
3. Jennifer L. Bayuk Independent Cyber Security Governance Consultant Industry Professor at Stevens Institute of Technology, Hoboken
4. NJ Jason Healey Director of the Cyber Statecraft Initiative Atlantic Council of the United States, Washington •D.C. Paul Rohmeyer Information Systems Program Director Howe School of Technology Management Stevens Institute of Technology, Hoboken

5. NJ Marcus H. Sachs Vice President for National Security Policy Verizon Communications, Washington
6. D.C. Jeffrey Schmidt Chief Executive Officer JAS Communications LLC, Chicago, IL Joseph Weiss Professional Engineer Applied Control Solutions, LLC, Cupertino, CA

